

РЕПУБЛИЧКИ ЗАВОД ЗА СОЦИЈАЛНУ ЗАШТИТУ

**СИНТЕТИЗОВАНИ ИЗВЕШТАЈ
О РАДУ ЦЕНТАРА ЗА ПОРОДИЧНИ СМЕШТАЈ И УСВОЈЕЊЕ
ЗА 2016. ГОДИНУ**

**Београд,
Мај 2017. године**

САДРЖАЈ

УВОД	3
1. ОПШТИ ПОДАЦИ О ЦЕНТРИМА ЗА ПОРОДИЧНИ СМЕШТАЈ И УСВОЈЕЊЕ	6
2. ХРАНИТЕЉСКЕ ПОРОДИЦЕ КАО ПРУЖАОЦИ УСЛУГЕ ПОРОДИЧНОГ СМЕШТАЈА	8
3. КОРИСНИЦИ ПОРОДИЧНОГ СМЕШТАЈА	14
4. СТРУЧНИ РАД	24
5. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА	27

УВОД

Центар за породични смештај и усвојење (у даљем тексту ЦПСУ) је установа у систему социјалне заштите, коју је Влада Републике Србије формирала у процесу реформе, са јасно дефинисаним задацима у области заштите деце без родитељског старања. Рад ЦПСУ је прописан актуелним Законом о социјалној заштити, Уредбом о мрежи установа социјалне заштите и Правилником о хранитељству.

Предмет овог извештаја је анализа рада центара за породични смештај и усвојење за 2016. годину. Анализирани су капацитети пружаоца услуге породичног смештаја за децу и младе, по питању организације и услова рада, људских ресурса, сарадње са другим актерима, карактеристикама хранитељских породица као пружаоца услуга, карактеристикама корисника породичног смештаја, као и о обиму и резултатима стручног рада.

Циљ сачињавања извештаја је информисање надлежних институција, стручне и шире јавности о стању и најважнијим кретањима у области породичног смештаја деце и младих на територији Републике Србије, који су на евиденцији центара за породични смештај и усвојење.

Извештај је сачињен на основу појединачних извештаја о раду шест установа за породични смештај за 2016. годину и података из посебних образаца (Excel табеле) које је прикупио Републички завод за социјалну заштиту, као и из других доступних извора.

Извештај је конципиран на следећи начин:

- **УВОД** - одређење центара за породични смештај и усвојење у складу са актуелним нормативним актима.
- **ОПШТИ ПОДАЦИ О ЦЕНТРИМА ЗА ПОРОДИЧНИ СМЕШТАЈ И УСВОЈЕЊЕ** - кратак опис за сваки од ЦПСУ, оснивање, покривеност по окрузима и људски ресурси.
- **ХРАНИТЕЉСКЕ ПОРОДИЦЕ КАО ПРУЖАОЦИ УСЛУГЕ ПОРОДИЧНОГ СМЕШТАЈА** - карактеристике хранитељских породица.
- **КОРИСНИЦИ УСЛУГА** - најважније карактеристике деце и младих на породичном смештају.
- **СТРУЧНИ РАД** - едукативни и саветодавни рад кроз кућне посете хранитељским породицама, планирање подршке деци и хранитељским породицама, едукативни рад са лиценцираним хранитељским породицама и програми за децу и младе, извештавање, обука кандидата за хранитељство
- **ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА** - завршна разматрања, закључци и препоруке.

Центар за породични смештај и усвојење је установа социјалне заштите која организује и непосредно врши смештај **деце и младих** без родитељског старања у друге породице, врши увид у рад и пружа стручну помоћ породици којој је дете или млада особа, поверено на збрињавање и васпитање, све док се не обезбеде услови за његов повратак у сопствену породицу, односно до оспособљавања за самосталан живот и рад.

Одраслим и старијим особама се породичним смештајем омогућава одржавање или побољшање квалитета живота.

Породични смештај (члан 49. Закона о социјалној заштити) обезбеђује се као:

- 1) стандардни смештај
- 2) смештај уз интензивну и додатну подршку
- 3) ургентни смештај
- 4) повремени смештај
- 5) друге врсте смештаја у другу породицу

Центрима за породични смештај и усвојење су такође поверени послови:

- 1) вршења припреме, процене и обуке будућих хранитеља и усвојитеља
- 2) пружања подршке хранитељима односно породицама које пружају услугу породичног смештаја и усвојитељима
- 3) извештавања центрима за социјални рад о раду хранитеља и функционисању породица које пружају услугу породичног смештаја и предлагања мера ради отклањања евентуалних пропуста
- 4) обављања других послова, у складу са Законом о социјалној заштити, другим законима и на закону заснованим прописима.

Оснивање регионалних Центара за породични смештај и усвојење је део реформских процеса у систему социјалне заштите. Међутим, и поред тога што је Србија остварила значајан напредак у развоју хранитељства и тренутно је једна од земаља са најнижом стопом институционализације у Европи, **стандардни породични смештај** је и даље доминантни облик породичног смештаја (све хранитељске породице имају лиценцу/потврду само за стандардно хранитељство). Развој породичног смештаја уз интензивну и додатну подршку, ургентног и повремениг породичног смештаја није на задовољавајућем нивоу, и поред свих напора који се улажу на том плану. И даље недостају системска решења попут финансирања породица које би се бавиле само ургентним хранитељством, уређен систем накнаде трошкова за породице које пружају услугу повремениг породичног смештаја, као и јачање људских и материјалних ресурса за подршку породицама које брину о корисницима посебних облика породичног смештаја.

На примеру услуге **повремениг породичног смештаја** може се видети да, иако је ова услуга предвиђена Законом о социјалној заштити, она није коришћена у довољној мери у пракси. Током 2016. године, Покрајински завод за социјалну заштиту је у партнерству са Министарством за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, УНИЦЕФ-ом и професионалцима из социјалне заштите, био носилац пројекта под називом: «Развој сродничког хранитељства, подељене бриге за децу са сметњама у развоју и културно компетентне праксе у социјалном раду». Током пилотирања повремениг породичног

смештаја, кроз ове пројектне активности (првобитни назив „подељена брига“) и рада на конципирању услуге, искристалисан је предлог финансирања услуге који би пратио реалне трошкове за сваког корисника, уважавајући потребе сваког детета и различитости у планираним садржајима услуге за сваког појединца. Такође, радна група за израду смерница је понудила и друге предлоге о потребним изменама и допунама нормативних аката, пре свега Правилника о хранитељству.

По окончању пројектних активности, радне групе су сачиниле »Смернице за повремени породични смештај«¹ и «Смернице за сродничко хранитељство»², које би требало да допринесу унапређењу других облика породичног смештаја, даљем учењу, јачању компетенција и вештина професионалаца у ЦСР, ЦПСУ, као и континуираном учењу хранитеља, као битним факторима унапређења праксе.

Центри за породични смештај су 2012. године променили назив у **центре за породични смештај и усвојење**, како би, сходно Закону о социјалној заштити, одговорили на поверене послове у области усвојења и породичног смештаја за одрасле и старе. Међутим, ЦПСУ, ни током 2016. године, **нису обављали породични смештај одраслих и старијих, као ни послове у области усвојења**, обзиром да нормативни акти још увек нису усаглашени, а није донет ни нови Правилник о породичном смештају и усвојењу, док је израда новог Закона о социјалној заштити у најави.

¹ http://pzs.gov.rs/multimedia/dodaci/smernice_za_povremeni_porodicn.pdf

² http://pzs.gov.rs/multimedia/dodaci/smernice_za_srodnicko_hranitel.pdf

1. ОПШТИ ПОДАЦИ О ЦЕНТРИМА ЗА ПОРОДИЧНИ СМЕШТАЈ И УСВОЈЕЊЕ

Уредба о мрежи установа социјалне заштите, предвиђа осам установа пружалаца услуге породичног смештаја. Међутим, у Србији је основано само **шест** Центара за породични смештај и усвојење, који покривају **само половину** од укупног броја хранитељских породица у Србији. То значи да половина хранитељских породица, па тако и деце и младих на породичном смештају **нема** обезбеђену континуирану подршку и надзор од стране ЦПСУ.

Број стручних радника је недовољан од самог оснивања ЦПСУ, и то не само по броју одобрених стручних радника, него и у односу на обим посла који стално расте, а изражен је бројем хранитељских породица на евиденцији ЦПСУ и бројем корисника. У 2016. години, не само да нису решени проблеми везани за број запослених него су они још већи. Уредба о забрани запошљавања, додатно компликује запошљавање предвиђеног броја радника.

Број стварно запослених радника у свих шест ЦПСУ је готово два пута мањи него што је предвиђено.

- 1. Центар за породични смештај и усвојење Београд** је регионални центар за подручје града Београда, Колубарског и Мачванског округа. Поред седишта у Београду обухвата две радне јединице у Ваљевоу и у Лозници. ЦПСУ Београд ради пуних осам година као део мреже установа социјалне заштите за смештај деце и младих без родитељског старања и једини је ЦПСУ који покрива целу територију за коју је основан, али уз велике тешкоће, услед почетно мањег броја запослених, који се услед природног одлива (одлазак у пензију и сл.) и даље смањује.
- 2. Центар за породични смештај и усвојење Крагујевац** је формиран за територију пет управних округа: Шумадијски, Моравички, Рашки, Расински и Златиборски. С обзиром да недостаје половина од предвиђеног броја запослених радника установа је сходно потенцијалима и реалним могућностима успоставила услуге праћења и подршке хранитељским породицама, припреме и процене потенцијалних хранитељских породица за четири управна округа (Шумадијски, Рашки, Моравички и Расински без Града Крушевца),. ЦПСУ има две канцеларије у Чачку и у Краљеву у којима ради по један стручни радник, док је у Златиборском округу успостављена само услуга припреме и обуке будућих хранитеља.
- 3. Центар за породични смештај и усвојење Милошевац** је 2012. године формално основан као Регионални центар за породични смештај и усвојење за Подунавски регион који обухвата општине: Смедерево, Смедеревска Паланка и Велика Плана. ЦПСУ Милошевац нема потребан број запослених и није у могућности да са 11, од предвиђених 26 запослених покрије цео регион за који је формално основан. Није

дошло до преузимања хранитељских породица из Центра за социјални рад (у даљем тексту ЦСР) Смедерево и Смедеревска Паланка од стране ЦПСУ Милошевац, где ЦСР и даље реализују све послове око породичног смештаја. Проблем сарадње ЦПСУ Милошевац и ЦСР Велика Плана и даље је остао неразрешен, па се извештај број хранитељских породица налази у надлежности ЦСР Велика Плана, уместо ЦПСУ Милошевац.

- 4. Центар за породични смештај и усвојење Ниш** је формиран за територију Нишавског, Топличког, Пиротског, Јабланичког и Пчињског округа. Осим у Нишу, ЦПСУ користи просторије Центра за социјални рад у Алексинцу и у просторијама Дома за старе у Прокупљу.

Недовољан број запослених радника је и током 2016. године отежавао реализацију постављених циљева, испуњавање стандарда и достизање квалитета услуге и онемогућио да буде покривена целокупна територија за коју је ЦПСУ Ниш основан (једанаест општина не користи услуге ЦПСУ).

- 5. Центар за породични смештај и усвојење Нови Сад** је основан 2014. године, за територију Јужнобачког, Сремског и Средњебанатског управног округа³.

Као и остали ЦПСУ, ни ова установа није у могућности да у пуном капацитету преузме све предвиђене обавезе, услед недостатка запослених радника. ЦПСУ Нови Сад процењује да би требало да има 48 запослених, како би несметано обављао своју делатност на сва три управна округа. Раније је предвиђено да ЦПСУ Нови Сад има 24 запослена радника, а актуелно их стварно има 14.

ЦПСУ Нови Сад је успоставио услугу подршке хранитељским породицама у граду Новом Саду и општинама Петроварадин, Беочин, Сремски Карловци и Бачка Паланка, као и процену опште подобности потенцијалних пружалаца услуге породичног смештаја из сва три управна округа која су у надлежности Центра.

- 6. Центар за породични смештај и усвојење Ћуприја** је основан за подручје Поморавског, Борског, Зајечарског и Браничевског управног округа. ЦПСУ Ћуприја има посебне канцеларије у Зајечару, Књажевцу и Бору, али због недовољног броја стручних радника није у могућности да покрије територију за коју је основан. Број стварно запослених радника на неодређено време је 15, а првобитно је предвиђено 39 запослених радника.

ЦПСУ Ћуприја на подручју Пожаревца, Жабара, Жагубице и Петровца на Млави, нама саветнике за хранитељство, али зато пружа услуге припреме и обуке будућих кандидата за хранитељство.

³ Према истраживању које је спровео ЦПСУ Нови Сад, у 2016. години, на територији ова три округа евидентирано је 698 хранитељских породица које пружају породични смештај за децу, док је још 65 породица пружало услугу породичног смештаја за одрасле.

2. ХРАНИТЕЉСКЕ ПОРОДИЦЕ КАО ПРУЖАОЦИ УСЛУГЕ ПОРОДИЧНОГ СМЕШТАЈА

2.1. Број хранитељских породица

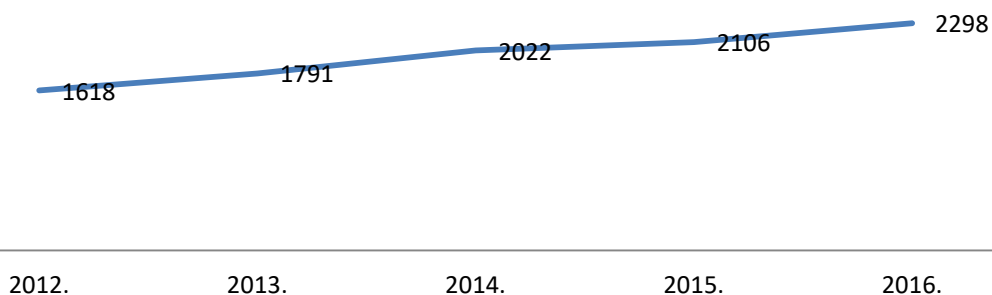
Оснивањем Центара за породични смештај и усвојење требало је да се обезбеди даљи развој и унапређење хранитељства у Републици Србији, кроз интензивну и континуирану подршку свим хранитељским породицама. Међутим и у 2016. години, само половина хранитељских породица на територији Републике Србије, има подршку од стране ЦПСУ. Остале хранитељске породице су у надлежности центара за социјални рад (у даљем тексту ЦСР), углавном кроз вођење случаја.

У оваквим околностима где **редовну подршку саветника за хранитељство немају све хранитељске породице на територији Србије**, није могуће у потпуности сагледати ни положај свих корисника породичног смештаја, нити квалитет рада пружаоца услуге породични смештај и квалитет заштите деце на породичном смештају, већ само делимично и то на основу података које достављају ЦПСУ.

Иако у свим Центрима за породични смештај и усвојење недостају стручни радници, тренд пораста броја хранитељских породица се наставља и 2016. године (Графикон 1). У протеклих пет година, број хранитељских породица у надлежности Центара за породични смештај и усвојење повећан је за 42%.

На евиденцији Центара за породични смештај и усвојење, **током 2016.** године, било је укупно **2.532** хранитељских породица, од тога је **2.298** породица током године имало на смештају децу (активне хранитељске породице), а 234 породица током године нису имале децу и младе на смештају (тзв. „празне“ хранитељске породице).

Графикон 1: Број активних хранитељских породица на евиденцији ЦПСУ, 2012. - 2016. година

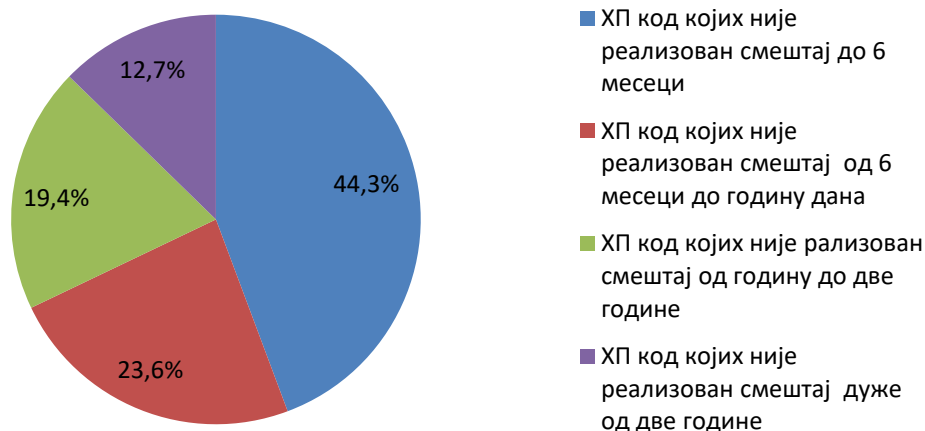

На дан 31.12.2016. године, на евиденцији свих шест ЦПСУ, било је укупно 2.251 хранитељска породица, од тога 2.014 активних и 237 хранитељских породица без деце на смештају (празне хранитељске породице). Укупан број празних хранитељских породица на евиденцији свих ЦПСУ у претходне три године је готово идентичан, мада постоје значајне разлике на нивоу појединачних ЦПСУ (Ниш 75, Београд 52, Крагујевац 41, Нови Сад 29, Туприја 26 и Милошевац 14).

Међутим, број од **237 празних хранитељских породица**, на крају 2016. године, не представља праву слику ресурса ЦПСУ. У овај број једним делом спадају породице које јесу расположиве за смештај, али део празних породица чине и породице за које до краја године није окончан поступак поновне процене подобности за бављење хранитељством, а очекује се негативан исход, као и породице за које се чека решење ЦСР о престанку важења лиценце, било да је основ негативна процена подобности или одустајање од даљег бављења хранитељством.

Процент хранитељских породица код којих смештај деце и младих није реализован дуже од две године је високо заступљен у 2016. години и то са 12,7% у односу на 9,8% у 2015. години (Графикон 2). Претпостављамо да је реч о породицама за које стручни радници процењују да постоји мања флексибилност у погледу карактеристика детета о коме могу да брину или нереалних очекивања, али свакако се отвара питање о квалитету реализације рокова везаних за поступке поновне процене подобности хранитељских породица и сарадње ЦПСУ и ЦСР.

Графикон 2: Број празних хранитељских породица према дужини чекања на реализацију смештаја, 2016. год.

2.2. Структура хранитељских породица

Као и претходних година, и у 2016. години је највећи број хранитељских породица **испуњава стандарде квалитета хранитељског смештаја**, везане за број деце на хранитељском смештају, место становања, стамбени статус, стамбене услове и стандарде простора за дете на хранитељском смештају, као и стандарде везане за образовни статус и приходе породице. Специфичности постоје код сродничких хранитељских породица, с обзиром да одређен број ових породица не испуњава у потпуности дефинисане стандарде породичног смештаја.

Место становања, за готово половину хранитељских породица је **градска средина**, за 47% породица. Код 84% хранитељских породица **стан** у коме живе је у власништву члана хранитељске породице. Када су у питању **приходи**, 65% хранитељских породица има приходе на нивоу просечне зараде. Највише хранитеља, 64% је са завршеном средњом школом, 21% са завршеном основном школом, 12% хранитеља са завршеном вишом/високом школом, а 3% хранитеља нема завршену основну школу. **Простор намењен детету** је код 91% хранитеља у потпуности у складу са дефинисаним стандардима.

Родитељско искуство значајно утиче на компетенције хранитеља да задовоље развојне потребе деце на хранитељству. Од укупног броја хранитељских породица, чак 87% су породице са родитељским искуством.

Хранитељске породице које у свом домаћинству имају једно и двоје деце/младих (рачунајући и биолошку децу) доминирају са 59% , док је 33% оних породица у којима је дете/млада особа која је на смештају, једино дете у домаћинству. Оваква **структура домаћинства хранитељских породица** омогућава да хранитељи развијају индивидуалан однос са дететом, што је за дете још једна од добити и предности породичног смештаја у односу на домски смештај.

Старосна структура хранитељских породица се не мења битно у односу на претходне године, па је и даље највећи број, 50% хранитеља у старосном добу од 51 до 64 године, а 2% хранитеља је старости до 30 година старости – 2%. Значајан број, 37% хранитеља је у животном добу које се може сматрати најпродуктивнијим, од 31 до 50 година, док се број хранитељас старијих од 70 година смањује, и у 2016. години је износио 2,5%.

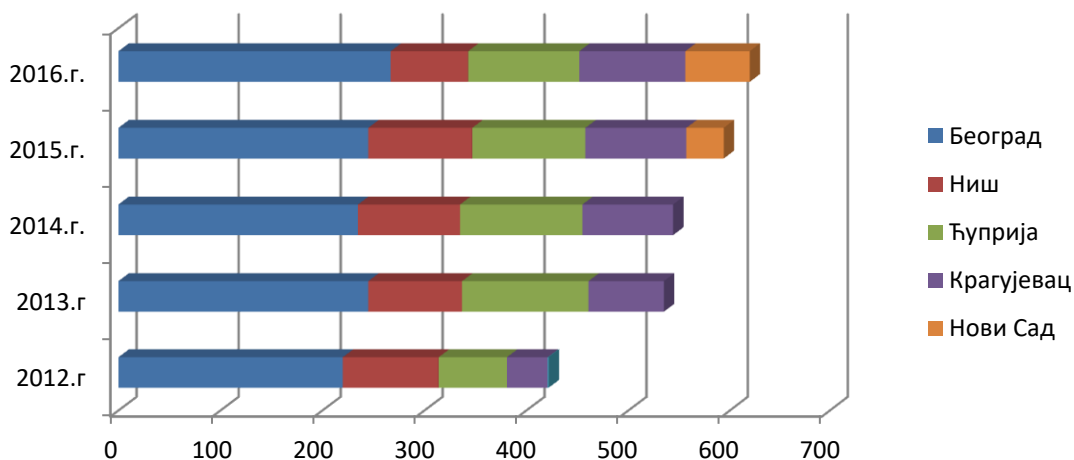
У укупном броју хранитељских породица на евиденцији свих ЦПСУ, 56% хранитељских породица, што је више од половине, има до пет година **искуства бављења хранитељством**. Овај податак говори о континуираним активностима центара за породични смештај на плану регрутовања и обука нових хранитељских породица. Са порастом дужине хранитељског стажа опада број породица. Удео породица које имају преко 20 година хранитељског искуства износи 2,4% и мањи је него претходне године.

2.3. Сродничке хранитељске и хранитељске породице

У укупном броју хранитељских породица **заступљеност сродничких породица у 2016. износи 27%**, с тим да постоје значајна одступања када се гледају појединачни Центри за породични смештај и усвојење.

Тако, ЦПСУ Милошевац на својој евиденцији нема ни једну сродничку хранитељску породицу, док је у ЦПСУ Ћуприја највећа заступљеност сродничких породица у односу на укупан број породица на евиденцији, укупно 36%. На евиденцији ЦПСУ Београд и Нови Сад је 35% сродничких хранитељских породица, ЦПСУ Крагујевац 32% и ЦПСУ Ниш 12,5%. Посматрано у периоду од 2012. до 2016. године, уочава се пораст броја сродничких хранитеља (Графикон 3).

Графикон 3: Број сродничких хранитељских породица на евиденцији ЦПСУ, 2012 - 2016. год.

Сродничке хранитељске породице су значајан и специфичан део ресурса хранитељских породица. И нормативни контекст даје предност смештају деце у сродничке породице. Пораст броја сродничких хранитељских породица је значајан са аспекта заштите права детета на живот у породици и обезбеђивања сталности. Деца остају у истом окружењу, што олакшава превладавање изазова везаних за промену. Када су родитељи спречени да брину о деци, нису спремни или нису компетентни, бригу о њима преузимају познате, емоционално блиске особе. У томе је снага сродничког хранитељства у односу на стандардно, где емоционалне везе између детета и хранитеља тек треба да се развију.

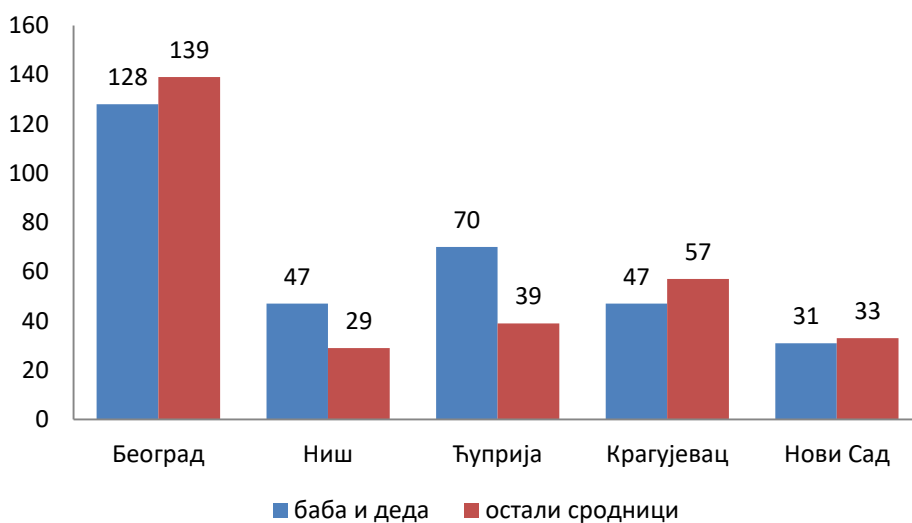
Развој хранитељства уопште је значајно унапредио положај сродничких породица које су постале сродничке хранитељске породице, али је са друге стране учинио видљивијом потребу за даљим развојем овог облика хранитељства, и у области законске регулативе, и у области подршке. Постоје многи изазови везани за обуку и процену, односно давање мишљења о општој подобности сродника који већ брину о детету из породице. У ситуацијама у којима кандидати за хранитељство из ове групе немају све потребне услове,

по критеријумима који важе за остале кандидате, приликом процене се не може занемарити чињеница да они већ годинама уназад брину о детету и да ће дете вероватно наставити да живи у породици истих сродника без обзира на исход процене. Давањем позитивног мишљења у поступку процене, породица улази у систем и ЦПСУ може пружати подршку, вршити контролу и преузимати део одговорности за напредовање и заштиту детета и када су неке од компетенција угрожене.

У систему социјалне заштите и даље постоји потреба за посебним истраживањем сродничких породица које брину о деци у свом домаћинству, било да имају подршку кроз хранитељство или не.

Највећи је број оних сродничких хранитељских породица у којима о деци и младима брину **баба и деда**. Када се упореди укупан број **осталих сродника и блиских особа** (ујаци, тетке, стричеви, браћа, сестре, кумови) са бројем породица у којима баба и деда брину о деци и младима (Графикон 4) више је осталих сродника у Београду, Крагујевцу и Новом Саду.

Графикон 4: Заступљеност сродничких хранитељских породица одређеног типа сродства у укупном броју сродничких породица, 2016. години

2.4. Хранитељске породице које брину о деци са развојним или здравственим сметњама

На евиденцији ЦПСУ је у 2016. године било 28% хранитељских породица које су бринуле о деци и младима са развојним или здравственим сметњама, што је благо повећање у односу на претходну годину. Али, овај број породица је далеко мањи у односу на потребе за породичним смештајем уз интензивну и додатну подршку и повременим породичним смештајем и захтева озбиљна системска решења.

Хранитељске породице које брину о деци са развојним или здравственим сметњама, осим тога што немају посебне лиценце и права, суочавају се још и са бројним тешкоћама, од недовољно развијених ресурса у појединим срединама до недовољног валидирања повећаних напора које улажу.

2.5. Регрутовање нових хранитељских породица

Укупан број породица за које је завршена обука и процена током 2016. године је 216, односно број потенцијалних кандидата који се пријавио за бављење хранитељством је мањи за 57 породица, него претходне године. Иако је у 2016. години већа пролазност него у 2015. (84% кандидата добило позитивно мишљење за бављење хранитељством), то се није одразило на ресурсе за смештај, због мањег броја укупно пријављених кандидата.

Процент кандидата који је одустао током обуке, најчешће на основу самопроцене, у ситуацијама када не могу да одговоре структуралним стандардима или улози коју подразумева савремено хранитељство, износио је 10% (11% у 2015. год. и 3,7% у 2014. год.).

Негативно мишљење о подобности за бављење хранитељством у 2016. години добило је 5,5% кандидата (у 2015. 11% и 2014. 3,7%. кандидата).

У 2016. години за 86 хранитељских породица одлуком органа старатељства је **престала да важи подобност за бављење хранитељством**, што је 40 породица мање него у 2015. години). Од укупног броја породица, 55% хранитеља је саминицијативно одустало од даљег бављења хранитељством. Остали разлози су заступљени у мањим процентима (хранитељи неадекватно обављали функције, хранитељи не задовољавају стандарде прописане Правилником, смрт хранитеља и др.)

Као и ранијих година, број хранитељских породица у 2016. години је и даље недовољан у односу на потребе за смештајем, па захтеви за смештај деце често остају без позитивног решења.

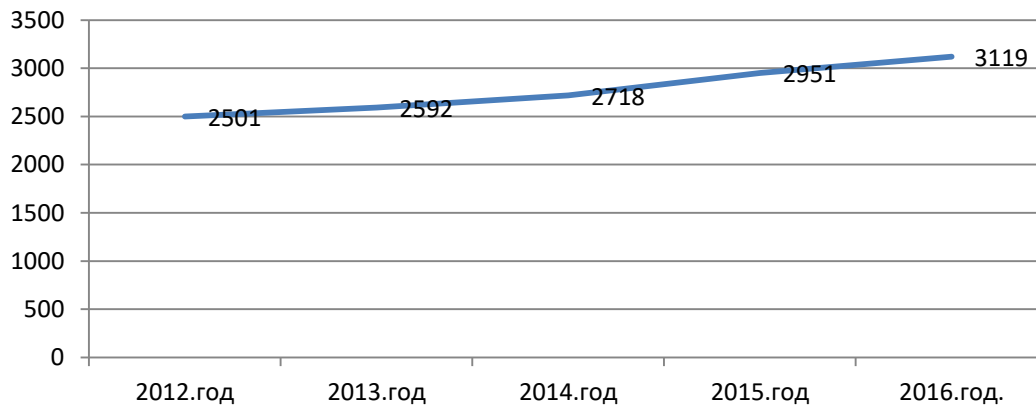
Међутим, и са повећањем броја нових хранитељских породица на евиденцијама ЦПСУ, не би могла да се обезбеди адекватна подршка, с обзиром на недовољан број стручних радника. У оваквим околностима, а имајући у виду и претходно поменути чињеницу да половина од укупног броја хранитеља у Србији нема подршку ЦПСУ, изнова се поставља питање **даљег развоја породичног смештаја**, иако се у пракси показало да установе овог типа значајно доприносе деинституционализацији у заштити деце, и бољем квалитету живота деце.

3. КОРИСНИЦИ ПОРОДИЧНОГ СМЕШТАЈА

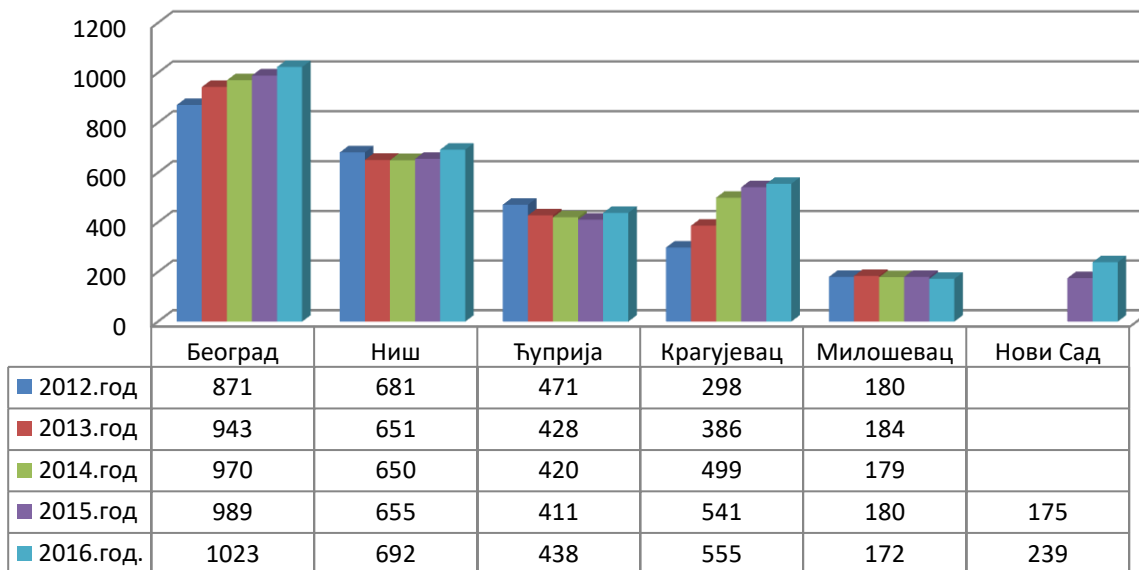
3.1. Број деце и младих на породичном смештају

На евиденцији шест Центара за породични смештај и усвојење, током 2016. године, на породичном смештају је било **3.474** деце и младих, а на дан 31.12.2015. године **3.119** деце и младих (Графикони 5 и 6). Од укупног броја деце и младих на породичном смештају у Србији, на дан 31.12.2016. године, 49,9% деце и младих је на евиденцији ЦПСУ.

Графикон 5: Број деце и младих на евиденцији ЦПСУ, 2012 – 2016. год.

Графикон 6: Број деце и младих на евиденцији ЦПСУ, према регионима, 2012 – 2016. год.

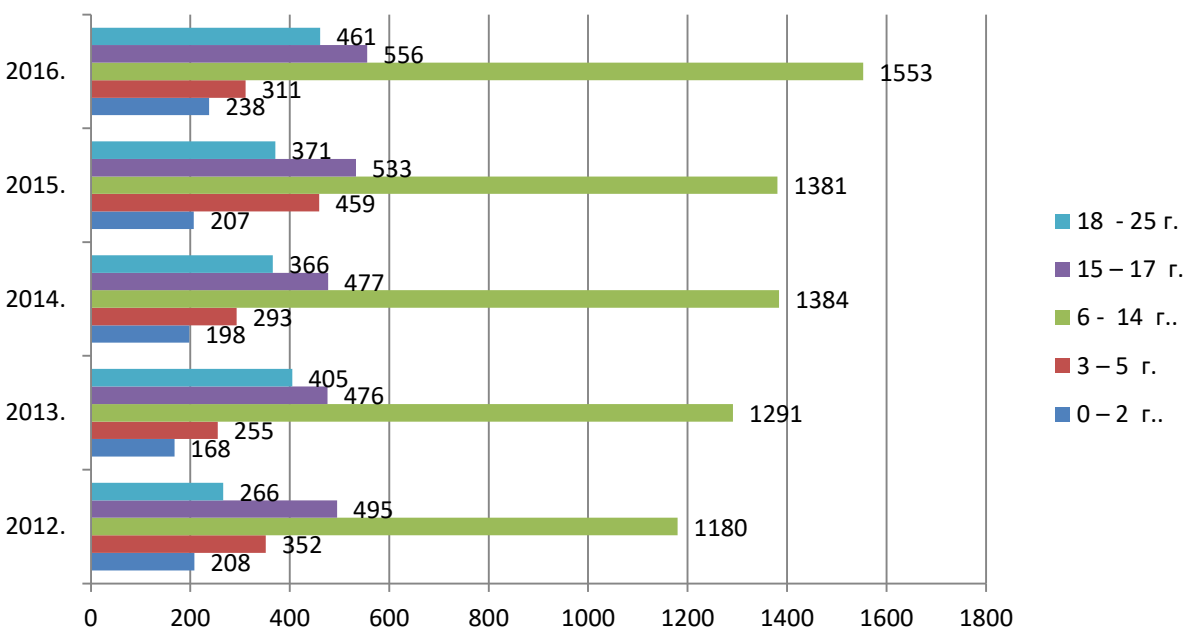

Тренд пораста укупног броја деце и младих на породичном смештају се наставља и у 2016. години, са мањим одступањима по регионима. Најповољнији трендови су у ЦПСУ Београд, Крагујевац и Нови Сад.

3.2. Деца и млади према старости, полу, пребивалишту пре смештаја и разлозима смештаја

У односу на укупан број деце на евиденцији, највећи број је узроста од шест до четрнаест година. То је резултат чињенице да ова, основношколска узрасна група, у себи базично садржи и највећи опсег, када је о годинама реч (обухвата 9 година). По заступљености следе деца узроста од 15 до 17, а затим од 18 до 25 година. Број деце нижег календарског узроста (до пете године), се током 2016. године смањило, па је на смештају у 2016. години било за 117 деце мање него претходне године (Графикон 7).

Графикон 7: Број деце и младих на евиденцији ЦПСУ према узрсту, 2012 – 2016. год.

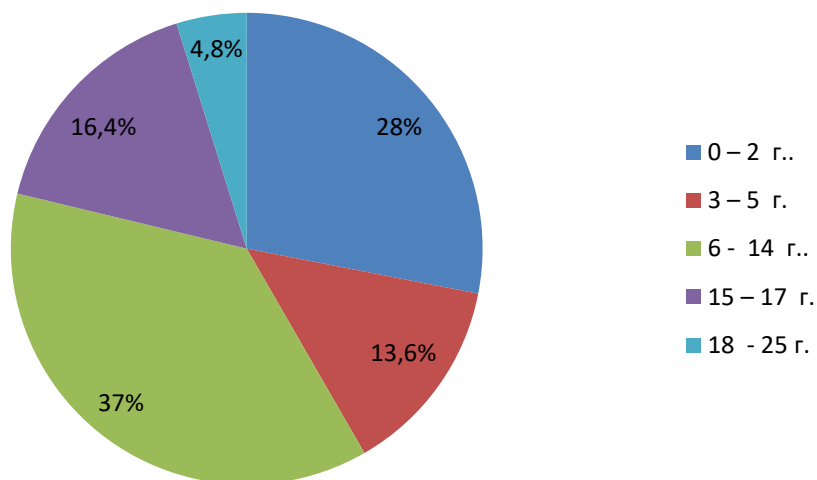

Према **полној структури** корисника у 2016. години, на породичном смештају је било нешто више корисника женског пола, односно 53% корисника женског, а 47% мушког пола.

На евиденцији ЦПСУ у 2016. години је регистровано **499 нових корисника** породичног смештаја, што је за 37 деце и младих више у односу на претходну годину (идентично као и 2015. године, када је смештено 37 деце и младих више него у 2014. години).

Највише новосмештене деце је било на узрсту од шест до четрнаест година, укупно 37%, што је смањење у односу на 2015. годину, када је на овом узрсту нових смештаја било чак 44,4%. Порастао је проценат код смештаја деце до три године и износи 28% у односу на 24% у 2015. години. У 2016. години је повећан број нових смештаја и назрастима од 15 до 17 година и смештаја младих, од 18 до 25 година (са 16,6% укупно у 2015. год. на 21,2% у 2016. години) (Графикон 8).

Графикон 8: Нови корисници породичног смештаја у 2016. години

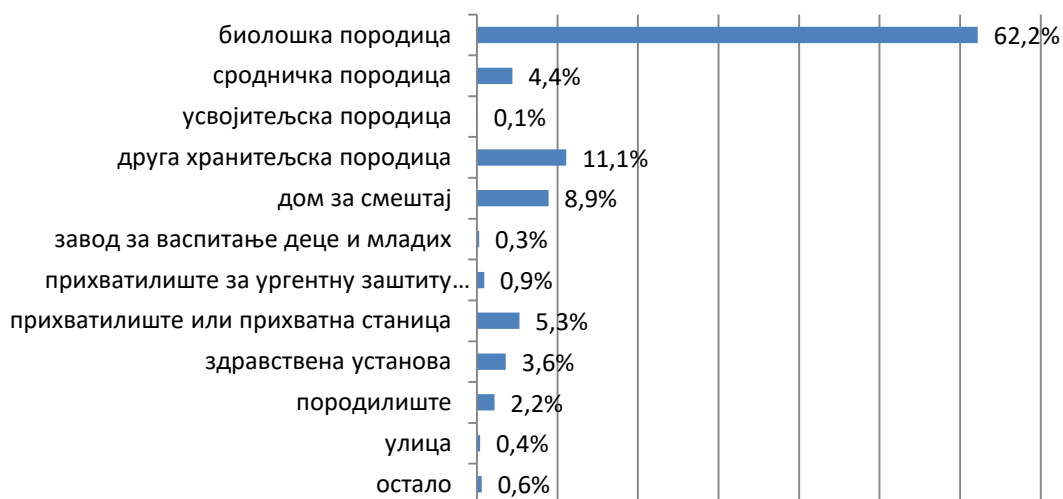
Када су у питању деца и млади који су смештени у току 2016. године (нови корисници), за највећи број деце и младих, односно за 82% деце, хранитељска породица је обезбеђена на територији истог округа на коме је дете имало **пребивалиште пре доласка на породични смештај**, што је повољније него претходне године, када је овај проценат износио 68%. На тај начин је у потпуности испуњен стандард да се деца смештају на територији општина, односно градова у којима живе, како би се олакшало прилагођавање на промену средине, контакти са родитељима, односно очувао континуитет у животу детета или младе особе.

Анализирајући **средину из које деца и млади долазе на смештај у хранитељску породицу**, уочава се да је најчешће је у питању биолошка породица, било да је реч о новим корисницима, или укупном броју корисника у 2016. години. Готово две трећине, 62% деце и младих, у хранитељске породице долазе из биолошких породица (Графикон 9).

На другом месту су су деца која долазе из друге хранитељске породице са 11%. Удео деце која се премештају из једне хранитељске породице у другу се повећава у односу на претходне године, када се кретао између 6% и 8%. Наиме, **премештаји деце и младих из једне хранитељске породице у другу** су појава која заслужује посебну пажњу стручне јавности, са једне стране, јер су веома добро познате неповољне последице промена средине за децу и младе, а са друге стране поставља се питање квалитета породичног смештаја за један број корисника.

Паралелно са истраживањем премештаја деце и младих из једне хранитељске породице у другу требало би истражити и разлоге премештаја из хранитељске породице на домски смештај.

Графикон 9: Укупан број деце и младих на породичном смештају у 2016. према средини из које су дошла у хранитељску породицу

Као и претходних година, и у 2016. години као **најчешћи разлог** за примену породичног смештаја као облика заштите, наводи се *неадекватно родитељско старање са елементима занемаривања и злостављања*, како на нивоу укупног броја деце и младих на породичном смештају, тако и код нових корисника.

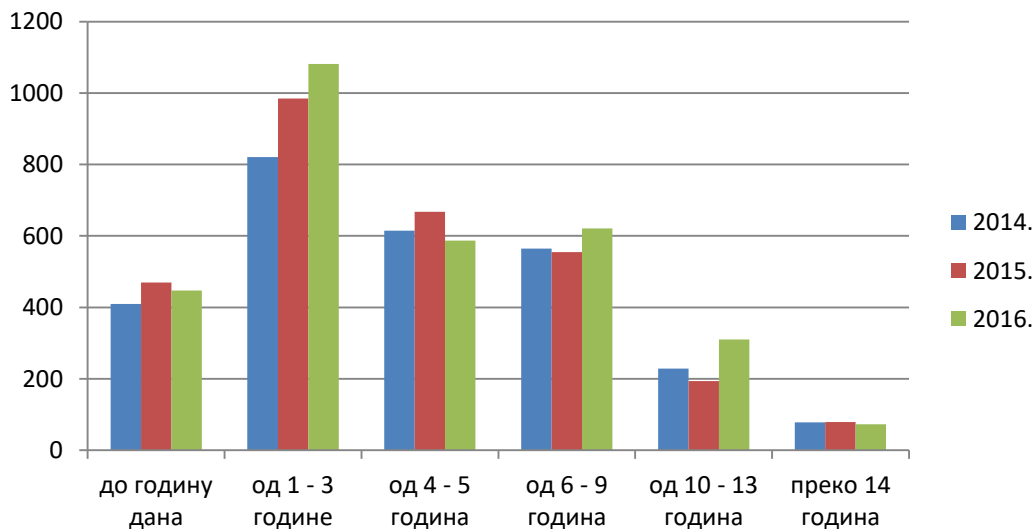
Утврђивање разлога смештаја корисника је од кључне важности за сагледавање околности, процеса и појава које доводе до **издвајања деце из породица**, као и за планирање мера подршке породици и услуга које би довеле до смањивања ризика од издвајања. Међутим, ова веома важна област поставља захтев пред професионалце из система социјалне заштите за још једним истраживањем и системским праћењем сваког издвојеног детета из породице.

3.3. Корисници према дужини боравка, сметњама у развоју, образовању, контактима са породицом, старатељској заштити и разлозима престанка смештаја

3.3.1. Дужина боравка деце и младих у хранитељским породицама

У 2016. години, готово половина деце деце и младих, 49%, боравила је на породичном смештају до три године (Графикон 10). Дужина боравка деце и младих на породичном смештају је условљена, како чињеницом да се процеси породичноправне заштите још увек одвијају веома споро, тако и тиме да услуга подршке биолошким породицама има мало, па тако породични смештај од привременог, постаје дугорочни облик смештаја.

Графикон 10: Број деце и младих према дужини боравка на породичном смештају у 2014 - 2016. године

3.3.2. Деца и млади са развојним или здравственим сметњама

Стандардни породични смештај, односно смештај за децу без родитељског старања која немају тежих проблема у развоју и понашању је добро развијен. Међутим, када је реч о деци са сметњама у развоју, овај вид заштите је још увек у зачетку. Такође, за децу са проблемима у понашању, и поред законских могућности изрицања мере упућивања у другу породицу за учињено кривично дело, ова мера се не изриче. У оба случаја разлози стоје у томе да још увек нису донета подзаконска акта која регулишу ову област.

У претходном периоду, ЦПСУ су посебну пажњу посветили активностима на успостављању специјализованог породичног смештаја и успостављања нове услуге повремениг породичног смештаја за породице деце са сметњама у развоју. Вршене су посебне припреме деце и хранитеља, акредитовано је више програма допунске обуке за породице које се припремају за прихват ове деце.

У 2016. години, на евиденцији ЦПСУ је било **891 деце и младих са развојним и здравственим сметњама**, што представља 28% од укупног броја деце на породичном смештају. Број деце и младих са развојним и здравственим сметњама је нешто мањи него претходне године, с тим да подаци не обухватају децу код које постоји сумња на сметње у развоју, што је честа ситуација код деце ниског календарског узраста, када није могуће поставити сигурну дијагнозу (Табела 1).

У структури развојних и здравствених сметњи код деце и младих на смештају најчешће су присутне интелектуалне тешкоће, затим следе поремећаји понашања и тежи емоционални проблеми, вишеструке тешкоће у развоју, сензорне тешкоће и психијатријске болести.

У поређењу са 2015. годином, у порасту је број деце и младих на породичном смештају са телесним и сензорним тешкоћама у функционисању и озбиљнијим органским обољењима, док је мање деце са тешкоћама у интелектуалном развоју, вишеструким тешкоћама у развоју и поремећајима понашања и тежим емоционалним проблемима.

Табела 1

Деца и млади према врстама развојне или здравствене сметње у 2016. год.	0-2	3-5	6-14	7-17	18-25	УКУПНО
Телесни	5	6	12	14	3	40
Интелектуалне тешкоће	7	15	159	74	42	297
Сензорне тешкоће (слепи, слабовиди, глуви, наглуви, оштећења гласа и говора)	2	10	41	4	1	58
Перзвазивни развојни поремећаји (аутизам, Ретов синдром, Аспергеров синдром и други развојни поремећаји)	1	3	17	3	0	24
Вишеструки (истовремено присуство 2 или више сметњи, тешкоћа, инвалидитета код једне особе)	10	28	58	28	27	151
Озбиљнија органска обољења	2	4	16	6	8	36
Психијатријска болест	0	0	10	19	18	47
Поремећај понашања или тежи емоционални проблеми	0	4	63	65	74	206
Остало	8	6	15	3	0	32

У односу на број од 891 деце и младих са развојним и здравственим сметњама, и даље је веома мали број оних који су у току 2016. године остваривали **право на увећану накнаду за издржавање – само 259** (249 у 2015. год. и 222 у 2014. год.), док је број деце и младих на породичном смештају са оствареним правом на увећан додатак за помоћ и негу другог лица било свега **94**.

3.3.3. Образовање деце и младих на породичном смештају

У популацији деце која су укључена у образовну установу више од половине деце је у **основној школи**. У поређењу са претходном годином, порастао је број деце која похађају редовну основну школу, 75% деце од укупног броја основношколског узраста. Са друге стране, смањено се број деце која похађају редовну основну школу са индивидуалним програмом и специјалну основну школу, што се може довести у везу са смањењем

„уласка“ деце са сметњама у развоју на породични смештај, али и са помацима у процесу инклузије (Табела 2).

Средње школе похађа 24 % деце и младих, од тога 85,7% средњошколаца похађа редовну средњу школу, док је на вишој и високој школи 6,6% младих.

Од укупног броја деце на евиденцији свих ЦПСУ, у току 2016. године седморо деце основношколског узраста је напустило основну школу, док је 15 деце средњошколског узраста напустило похађање средње школе.

Табела 2

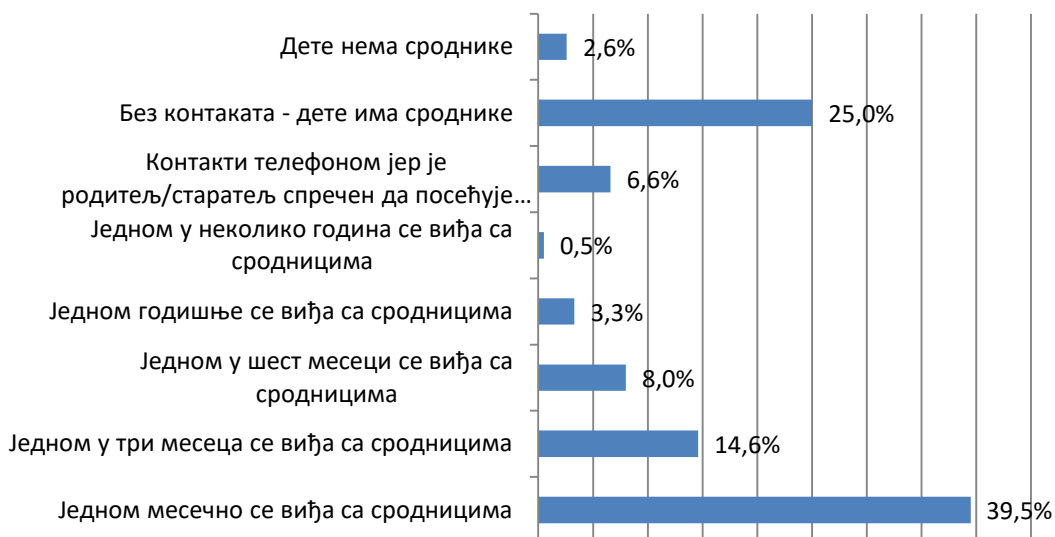
Врста образовне установе	5 - 6	7 - 14	15 - 17	18 -25	УКУПНО
Похађа програм припреме за школу у предшколској установи	75	21	0	0	96
Редовна основна школа	4	1119	63	0	1186
Редовна основна школа са индивидуалним програмом	0	250	9	0	259
Специјална основна школа	1	90	34	12	137
Редовна средња школа	0	6	382	140	528
Редовна средња школа са индивидуалним програмом	0	1	25	5	31
Специјална средња школа	0	0	37	20	57
Школа за основно образовање одраслих	0	0	2	6	8
Студенти - виша и висока школа	0	0	1	206	207
Завршили школовање	0	0	0	37	37
УКУПНО	80	1487	553	426	2546

3.3.4. Одржавање контаката са сродницима

Подаци о учесталости контаката са сродницима су слични као и претходних година: од укупног броја деце и младих 25% има сроднике, али нема контакте са њима. Само 2,6% деце немају сроднике (Графикон 11). Забрињавајући је податак, да од укупног броја деце на узрасту до три године, њих 54% има сроднике, али нема контакте са њима.

Ови подаци указују на потребе за **интензивном подршком породици** детета пре, током и након смештаја, како би се предупредило издвајање, а онда и радило на припремама за повратак детета са смештаја у породицу.

Графикон 11: Динамика контаката деце и младих на породичном смештају са сродницима у 2016.год.

Позитивно је то што су места на којима се најчешће одржавају контакти између деце и сродника биолошка или сродничка породица (28,5%) и хранитељска породица (37%), што је од изузетног значаја са аспекта дететове потребе да се контакти одвијају у породичном окружењу и сигурној средини која је детету позната. Процент од 19% контаката који се одвијају у центрима за социјални рад је веома неповољан, имајући у виду недостајуће ресурсе у ЦСР и контекст у којем се одвијају контакти.

3.3.5. Старатељска заштита

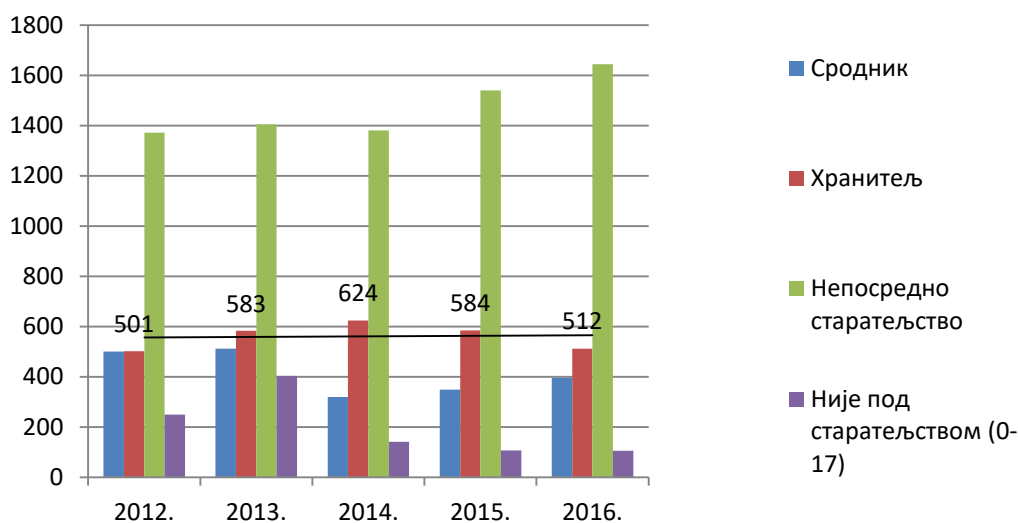
Доминантна категорија старатеља и у 2016. години су и даље стручни радници ЦСР, чак код 62% малолетне деце на породичном смештају и тај број континуирано расте са годинама (Графикон 12).

Центри за породични смештај и усвојење извештавају о томе да се на породичном смештају смањује број малолетних који нису под старатељством, што је раније била честа појава. Такође, у последње три године уочава се повољан тренд пораста броја сродника који су постављени за старатеља, међутим **неоправдано је мало хранитеља постављених за старатеља.**

Даље, из ЦПСУ напомињу да евиденција није сасвим поуздан извор података о старатељској заштити деце на породичном смештају, обзиром на то да центри за социјални рад не достављају, или то не чине благовремено, решење о стављању детета под старатељску заштиту.

За 120 деце, лични контакти деце и младих са родитељима су регулисани судском одлуком, а за седморо деце и младих су и забрањени контакти.

Графикон 12: Деца (на породичном смештају према старатељској заштити, 2012. - 2016. год

3.3.6. Престанак породичног смештаја

Најчешћи разлог за престанак породичног смештаја деце и младих је повратак деце и младих у биолошку породицу, у 22% случајева, што нажалост представља смањење у односу на 2015. годину и говори у прилог томе да програми интензивне подршке породицама у систему социјалне заштите још увек нису развијени нити успостављени на одржив и организован начин (Графикон 13).

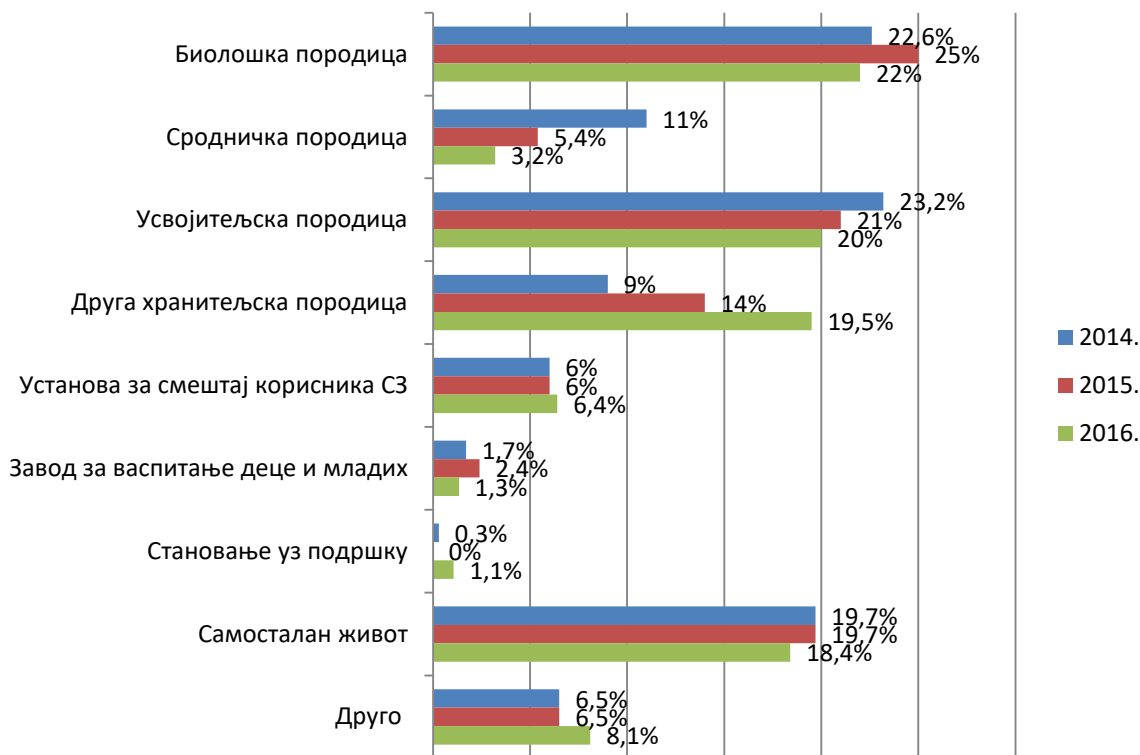
У 2016. години, број деце на евиденцији ЦПСУ која **због усвојења напуштају хранитељске породице је стабилан и износи 20%**, (двоје деце из Новог Сада, 11 деце из Ћуприје, 20 деце из Ниша, 21 дете из Крагујевца и 21 из Београда, док из ЦПСУ Милошевац ниједно дете током године није усвојено).

Престанак смештаја у једној хранитељској породици и **премештај у другу хранитељску породицу** је заступљен код 19,5% деце и младих, што је веома неповољно, имајући у виду да честе промене неповољно утичу на развој деце, а о чему је предходно било речи.

За 18,4% младихпотреба за смештајем је престала услед осамостаљивања.

Процент **премештаја из породичног у домски смештај** у 2016. је сличан као и претходних година и износи 6,4%.

Графикон 13: Деца и млади којима је прекинут смештај у хранитељској породици према средини у коју су премештени, 2014. - 2016. год.

3.4. Корисници према изложености насиљу

Извештаји ЦПСУ, као и извештаји осталих установа социјалне заштите **само указују на присуство насиља**, али не извештавају о насиљу на адекватан и конзистентан начин.

Од укупно шест интерних тимова ЦПСУ, четири тима је евидентирало пријаве/жалбе због насиља над корисницима за 10 деце и две младе особе на породичном смештају у 2016. години (ЦПСУ Милошевац и Туприја извештавају да немају на евиденцији жртве насиља).

Број пријава/жалби интерних тимова ЦПСУ упућених органу старатељства због насиља над корисницима у 2016. години је седам. За разлику од претходних година, када се највише пријава односило на физичко насиље, забрањавајуће је што у 2016. години ЦПСУ извештавају о **пет пријава за сексуално насиље** и само две пријаве за физичко насиље. Особе означене као починиоци насиља над децом, према наводима ЦПСУ, су хранитељи у четири случаја и три одрасле особе ван породице. Као жртве насиља, заступљеније су девојчице, њих 5, док су 2 дечака била изложена насиљу. Овакви статистички подаци и досадашњи начин извештавања поново потврђују да је и корисницима и стручним радницима неопходна подршка и у препознавању насиља и у раду на његовом сузбијању.

4. СТРУЧНИ РАД

4.1. Кућне посете хранитељским породицама

Подршка хранитељској породици (хранитељима и деци/младима на хранитељству) се претежно пружа на терену – у кућној посети. Укупан број кућних посета које су у 2016. години реализовали саветници за хранитељство је **15.107** и значајно је мањи него претходне године.

Број кућних посета се разликује по регионима и креће се од три до дванаест посета хранитељској породици годишње, што одступа од стандарда који прописују да саветник треба једном месечно да обави посету хранитељској породици.

ЦПСУ извештавају о томе да је стагнација у укупном броју посета у директној вези са мањим бројем стручних радника од оног који је потребан и прописан нормативима, као и са тешкоћама у организовању теренског рада, због недовољног броја возача и аутомобила.

Такође, у својим извештајима ЦПСУ наводе да треба имати у виду и величину и разуђеност територије коју покривају, па тако, ако се узме број породица и број стручних радника и возача (возила), тај број није довољан за реализовање једне кућне посете месечно.

Уколико се ситуација не промени, квалитет рада, а тиме и добробит корисника може бити озбиљно угрожена.

Решење коме прибегавају ЦПСУ, када је то целисходно, су контакти са хранитељима и дететом (младом особом) у службеним просторијама (или на другом пригодном месту) и контакти телефоном. Њихов број се не приказује у укупном броју кућних посета, иако су евидентирани у листу праћења, односно дневнику рада саветника. У току 2016. било је 3.022 контаката ван породице. Овај начин стручног рада има своју сврху и треба га уважити, али се не може одустати од основног концепта – рада у породици на терену.

4.2. Планирање подршке деци и хранитељским породицама

Подршка детету и хранитељима, у различитим фазама смештаја, се реализује према плановима који се доносе уз партиципацију свих релевантних учесника. У структури планова које доносе саветници за хранитељство или у чијем доношењу учествују, најзаступљенији су планови подршке током одвијања хранитељства (Табела 3).

Планови припреме за промену подразумевају планове припреме за осамостаљивање и припреме за усвојење, као и планови који се тичу других промена у животу детета, као што је повратак у биолошку породицу или напуштање хранитељске породице из других разлога.

Табела 3

Планови подршке корисницима породичног смештаја у 2016. години				
Старосна група	План припреме корисника и породице за смештај	План међусобног прилагођавања	План подршке током одвијања хранитељства	План припреме за промену
Деца	190	173	1572	91
Млади	70	71	638	54
Укупно	236	223	2036	139

Правилник о породичном смештају и усвојењу, који би омогућио да се област хранитељства боље уреди, **још увек није донет**. Међутим и важећи Правилник о хранитељству дефинише послове и улоге центара за социјални рад и центара за породични смештај и усвојење и послове који су заједнички, али у пракси и даље постоје дилеме и неразумевања која се рефлектују на квалитет сарадње две кључне установе у заштити корисника – ЦСР и ЦПСУ. Проблеми постоје у делу послова везаних за израду заједничких планова услуга за кориснике, тако да планирање губи свој смисао ако не укључује све релевантне актере. Из ЦПСУ извештавају да је због броја корисника и броја осталих учесника у планирању (хранитељи, деца/млади, водитељи случаја из различитих ЦСР) веома тешко организовати заједничко планирање услуга за кориснике.

4.3. Едукативни рад са лиценцираним хранитељским породицама и програми за децу и младе

У складу са Правилником о хранитељству, ЦПСУ реализују разноврсне и креативне програме обуке хранитеља у складу са потребама сваке породице за развојем током бављења хранитељством.

Посебне обуке за групе хранитеља који већ поседују подобност за бављење хранитељством, ЦПСУ су организовали за 1.320 хранитељских породица. Обуке се баве неким од следећих тема: дисциплина за заштиту и одгајање детета; подршка хранитељима који брину о деци са изазовним понашањима; припрема деце за промене; подршка у разумевању трауме; подршка код осамостаљивања; превенција злоупотребе психоактивних супстанци; изазови у сродничком хранитељству; обука за повремени породични смештај и друго. Изостају теме везане за насиље, па је тако само у једном ЦПСУ програм намењен хранитељима, посвећен теми насиља, под називом: Насиље над децом у савременој породици и здравствена заштита.

Поред едукативних програма за хранитеље и деца и млади на хранитељству су били укључени у разноврсне садржаје који богате њихово искуство, дају прилику за развијање социјалних вештина, талената, проширивање социјалне мреже, јачање самопоштовања, неговање сиблинских односа.

4.4. Извештавање

ЦПСУ редовно извештавају надлежне центре за социјални рад о деци на хранитељству и о хранитељским породицама. У структури извештаја најзаступљенији су извештаји о остваривању заштите корисника на смештају (Табела 4).

Табела 4

Врста извештаја	Број извештаја
Извештај о међусобном прилагођавању корисника и породице	287
Извештај о остваривању заштите корисника на смештају	3646
Извештај о општој подобности породице	423
Извештај о поновној процени породице	691
Ванредни извештаји о корисницима и породицама	108
Укупно	4998

4.5. Обука кандидата за хранитељство

Током 2016. године, центри за породични смештај и усвојење реализовали су два основна едукативна програма: Сигурним кораком до хранитељства за укупно 347 потенцијалних кандидата за хранитеље и Прајд за 18 кандидата.

5. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Након осам година од формирања првих регионалних центара за породични смештај и усвојење, смањује се број деце у домовима за децу, а расте број деце у хранитељским породицама и Србија је актуелно једна од земаља са најнижом стопом институционализације у Европи.

Стандарди квалитета у хранитељским породицама су постављени тако да обезбеђују оптималне услове за развој деце која не могу да одрастају у својој биолошкој породици. Постојећи центри за породични смештај и усвојење и поред свих наведених тешкоћа, својим активностима и даље пружају значајне доприносе реформи система социјалне заштите и развоју услуга подршке деци и младима, хранитељима и биолошким родитељима.

Међутим, податак да само половина од укупног броја хранитељских породица, па тако и деце и младих на породичном смештају у Србији, има обезбеђену подршку и контролу од стране центара за породични смештај и усвојење, веома је значајан и поново отвара питања даљег развоја концепта породичног смештаја у Србији те контроле и квалитета рада хранитељских породица и заштите деце на породичном смештају, у срединама у којима нема формираних центара за породични смештај и усвојење.

Упркос недостајућим ресурсима (пре свега недовољан број запослених), центри за породични смештај и усвојење успешно су обављали своју основну делатност на територији региона за које су основани. **Људски ресурси у ЦПСУ су максимално ангажовани** како би појачаним радом надокнадили мањак кадрова, **што доводи до изгарања** и у перспективи може да **угрози квалитет заштите деце на хранитељском смештају**. Позитивни резултати рада центара за породични смештај се препознају у значајним резултатима на плану развоја професионалних компетенција запослених. Изјашњавање о потребним обукама запослених указује на мотивисаност и потребу за унапређењем професионалних знања и капацитета.

Стандардни породични смештај, односно смештај за децу и младе који немају тежих проблема у развоју и понашању је добро развијен, а деца и млади на породичном смештају показују напредовање у свим областима развоја.

Али, и поред пораста броја смештаја и броја нових хранитељских породица, ресурси хранитељских породица и даље нису довољни у односу на број деце која чекају смештај. **Недостатак ресурса је посебно изражен када је реч о смештају деце са сметњама у развоју и тежим здравственим тешкоћама.**

Већи број нових хранитељских породица може се обезбедити појачаном кампањом и сличним активностима. Али, са друге стране, уколико би дошло до повећања броја хранитељских породица на евиденцијама ЦПСУ, не би могла да се обезбеди адекватна подршка, имајући у виду постојећа ограничења, која се односе на недостајуће ресурсе о којима извештава сваки појединачни ЦПСУ.

Рад на заштити корисника породичног смештаја поставља и многе друге изазове. Уочена ограничења у постојећем Правилнику о хранитељству, препозната током година функционисања ЦПСУ, захтевају нова решења која би унапредила праксу, а пре свега подстакла **развој специјализованог хранитељства**. Породице се кроз обуке већ припремају за нове улоге, што је само један од услова за даљи развој породичног смештаја. Такође и процена и подршка деци и породици у случају сродничких хранитељских породица још увек представља велики изазов.

Препреке још увек представља и нормативни оквир у којем ЦПСУ функционишу и који је недовољно усклађен. Наиме, Закон о социјалној заштити и Правилник о хранитељству у пракси представљају недовољно усаглашене документе када је у питању област хранитељства и породичног смештаја, те се очекује доношење новог Правилника о породичном смештају и усвојењу.

У оваквим околностима, а имајући у виду и претходно поменуто чињеницу да велики број хранитеља у Србији још увек нема подршку центара за породични смештај и усвојење, може се поставити питање **даљег развоја породичног смештаја**, иако се у пракси показало да установе овог типа значајно **доприносе деинституционализацији у заштити деце и остваривању њихових загарантованих права**.